

Gamla testamentet
Nya testamentet
Statskyrkosystemets framväxt
Reformationen
Två slags regementen
Medborgare i två riken

Kyrka och stat

Den kristna kyrkans förhållande till statsmakterna har alltid varit problematiskt. En historisk tillbakablick visar hur staten ömsom förföljt kyrkan, ömsom slutit henne i sin famn eller försökt ställa sig neutral. De kristna å sin sida har haft olika syn på förhållandet till staten. Somliga har t.ex. menat att kyrkan behöver statens yttre makt och stöd för sin verksamhet, andra har velat göra staten till kyrka och regera den med Guds Ord. I vart land har frågan om kyrka och stat debatterats mycket under den sista tiden med anledning av regeringens förslag till ändrade relationer. Men i diskussionerna har sällan berörts det som för en kristen måste vara det väsentliga: Vad säger Gud om kyrka och stat?

[\[^\]](#)

Gamla testamentet

I Gamla testamentet var kyrka och stat en oupplöslig enhet. Israel hade ett statsskick som var direkt och i detalj givet av Gud – en styrelseform som man brukar kalla *teokrati*. Samhällslagar och religiösa lagar var invävda i varandra. Syftet var bl.a. att sammanhålla Israel som ett folk i det av Gud givna landet. Ty detta folk och detta land skulle framföda Messias, HERREN. Teokratien i Israel var således unik. I gamla förbundet rörde det sig hela tiden om ett utvalt och synligt folk och om deras särskilda platser för offer och gudstjänster på bestämda tider. Allt detta upphävs med Kristus och nya förbundets inbrott.

Tillbedjan i ande och sanning betyder inte längre att fara till templet i Jerusalem (Joh. 4:21-23), utan ersätts av det universella *"var två eller tre är församlade i mitt namn, där är jag mitt ibland dem"*. Den definitiva bekräftelsen på att den judiska teokratin spelat ut sin roll var Jerusalems förstörelse år 70 e. Kr. då templet lades i grus och aska för att aldrig uppstå igen. Någon befallning att upprätta en liknande teokrati i Sverige eller något annat land har Gud inte givit. Ändå har både den romerska och den reformerta kyrkan tidvis försökt sig på att efter gammaltestamentlig förebild förverkliga idén om ett samhälle som styrs och genomsyrs av Guds lagar i Bibeln. Inslag av sådant tänkande kan spåras också i det svenska statskyrkosystemets utveckling. Ett kusligt exempel på ren teokrati har vi i Calvins upprättande av en gudsstat i Genève. Varje olydnad mot den officiella religionen straffades hårt. Människor halshöggs, torterades, brändes på bål eller landsförvisades. Den reformerta kristenheten tar i dag vanligtvis avstånd från dessa illdåd. Men Calvins tanke att kristendomen skall genomsyra samhället i politiskt, ekonomiskt och socialt avseende lever kvar och utvecklas vidare både inom reformerta och andra kyrkor.

[^]

Nya testamentet

Vad säger då Jesus om kyrkans förhållande till staten? De kända orden *"Så ge då kejsaren vad kejsaren tillhör, och Gud vad Gud tillhör"* (Matt. 22:21) visar tydligt att han bejakar både kyrka och stat samtidigt som han skiljer dem åt.

I Nya testamentet framställs kyrkan hela tiden som något helt annorlunda än stater och världsliga riken. Jesus värjer sig gång på gång med kraft mot falska Messiasförväntningar. När folket efter brödundret ville göra honom till en jordisk konung, drar han sig undan. När en man vänder sig till honom för att få en arvstvists löst, svarar han kort: *"Min vän, vem har satt mig till domare eller skiftesman över er?"* (Luk. 12:14). Han var ingen samhällsinstans och ville inte falla in i den civile domarens ämbete. Vid ett annat tillfälle, då han undervisade om

andligt och världsligt, sade han. *”Ni vet, att furstarna uppträder mot sina folk såsom herrar, och att de mäktige låter folken känna sin myndighet. Så är det icke bland er”* (Matt. 20:25-26).

Våld och tvång har hos Jesus ingen plats som medel för hans rikets utbredande eller försvar. *”Stick ditt svärd i skidan!”* tillrättavisar han skarpt den stridsberedde Petrus i Getsemane (Joh. 18:11). Och när han till sist står öga mot öga med den världsliga myndigheten, bekänner han lugnt: *”Mitt rike är icke av denna världen”* (Joh. 18:36). Ändå är det inte så, att Jesus ringaktar den världsliga överheten. Den har sin givna funktion. Till den världslige makthavaren Pilatus säger han: *”Du hade alls ingen makt över mig, om den icke vore dig given ovanifrån”* (Joh. 19:11). Överhetsfunktionen är ovanifrån, av Gud. Den är *”en Guds tjänare”* och *”bär icke svärdet förgäves”*. Paulus utvecklar detta närmare i Rom. 13:1-7, där han talar om den kristne och överheten. Så länge statsmakten inte överskrider sina av Gud givna befogenheter att ingripa mot *”dem som gör vad ont är”*, skall man lyda den. Om man inte gör det, står man emot *”vad Gud har förordnat”*.

Vi finner ingen statskyrka i Nya testamentet: Jesu rike är inte av denna världen. Men å andra sidan är kyrkan inte helt oberoende av staten. De världsliga myndigheternas sätt att sköta sina uppgifter betyder mycket för kyrkans yttre liv och existens. Därför uppmanar aposteln Paulus till ständig bön för *”konungar och all överhet, så att vi kan föra ett lugnt och stilla liv, på ett i allo fromt och värdigt sätt”* (1 Tim. 2:2).

[^]

Statskyrkosystemets framväxt

Efter de första århundradenas tidvis mycket svåra förföljelser av de kristna bytte den romerska staten politik. Kejsar Konstantin tog i början av 300-talet kyrkan under sitt beskydd och ansåg sig t.o.m. vara en av Gud insatt biskop för kyrkans yttre angelägenheter. Det medförde bl.a. att han bedrev kyrkopolitik genom att sammankalla stora kyrkomöten för att lösa olika stridsfrågor. Allt detta blev

början till ett utvecklat statskyrkosystem. Man kan förstå att förändringen måste ha känts underbar för många av de tidigare svårt förföljda kristna. Vilka missionsmöjligheter öppnade sig inte nu för kyrkan att verka med statligt stöd!

Men medaljens baksida blev snart uppenbar. Statligt stöd leder helt naturligt förr eller senare till allt starkare krav på insyn, inflytande och kontroll. Snart blev man också involverad i en maktkamp, där ibland staten härskade över kyrkan och ibland kyrkan över staten. En ny typ av kristendom framträdde, en kristendom som inte bara använde sig av Ordets och bönens makt utan även av svärdets makt. Man kan lugnt säga att kejsarens tidigare förföljelser av de kristna gjorde kyrkan långt mindre skada, än när han nu började ställa vapen till kyrkans förfogande. Hon började höra till de mäktige som *”låter folken känna sin myndighet”*.

Man bör i detta sammanhang komma ihåg, att den yttre kristenheten aldrig varit någon enhetlig företeelse. Kristendomen har från början varit djupt splittrad i olika partier eller samfund som sinsemellan inte hade någon kyrklig gemenskap. Det var förr en självklarhet, att inget gemensamt gudstjänstfirande kunde ske, om inte enighet i läran först hade uppnåtts. Även ur denna ekumeniska synvinkel förde statskyrkosystemet med sig mycket ont. Det föga uppbyggliga inträffade, att den del av kristenheten som hade statsmakternas öra började vidta tvångsåtgärder mot annorlunda troende – något som sedan tyvärr kom att upprepas många gånger.

[^]

Reformationen

Liksom på många andra områden innebar reformationen även i fråga om kyrka och stat en läromässig återgång till Nya testamentets undervisning. Frågan är om någon efter apostlarnas dagar så klart utvecklat skillnaden och sambandet mellan kyrka och stat som Martin Luther. Han hade sett den romerska kyrkans världsliga maktanspråk på nära håll och vände sig med våldsamt kraft emot det. Kyrka och stat har skilda uppgifter och måste skarpt hållas isär,

annars ruineras de båda, hävdade han mycket bestämt. Staten får inte bestämma vad kyrkan skall tro och lära, ty det avgörs endast av Guds Ord. Kyrkan å sin sida kan inte kräva att staten skall styras med Guds Ord eller efter förment kristna principer, ty staten, som i huvudsak reglerar de icke-kristnas tillvaro, har sitt uppdrag direkt från Gud – inte via kyrka och Bibel.

Luther visar hur förödande det är för själva hjärtat i kristendomen, evangeliet om Jesus Kristus, när antingen staten blandar sig i kyrkliga angelägenheter eller kyrkan ger sig in på främmande uppgifter och vill styra och ställa i stat och samhälle. Bakom all sammanblandning står ingen mindre än djävulen själv, som alltid är ute efter att fördärva kyrkan och evangeliet.

Historiska omständigheter, bl.a. den princip som kom att råda, att medborgarna skulle ha den religion som fursten hade (*cujus regio, ejus religio*), gjorde det emellertid svårt för lutheranerna att alltid strikt tillämpa åtskillnaden mellan kyrka och stat. Trots Luthers undervisning och varningar gled lutherdomen senare beklagligt nog ofta in i olika former av statskyrkosystem.

[^]

Två slags regementen

Den kristna läran om kyrka och stat sammanfattar Luther fint på följande sätt:

Gud har upprättat två slags regementen bland människorna. Ett andligt, genom Ordet och utan svärd, genom vilket människorna skall bli fromma och rättfärdiga, så att de med denna rättfärdighet får det eviga livet. Denna rättfärdighet förvaltar han genom Ordet, vilket han har anbefallt predikoämbetet. Det andra är ett världsligt regemente genom svärdet, för att de som icke genom Ordet vill bli fromma och rättfärdiga för det eviga livet, dock genom sådant världsligt regemente skall drivas till att vara fromma och rättfärdiga för världen. (Om också soldater kan bli frälsta, 1526)

Både kyrka och stat är uttryck för Guds kärlek och handlande med syndiga människor. Men hans regerande i staten och kyrkan syftar till helt olika ting. Medlen blir

därför också olika: I staten dominerar lagen, i kyrkan evangeliet. Skillnaden kan belysas av följande schematiska uppställning:

GUD

	Världsligt regemente	Andligt regemente
Drivkraft:	Förnuftet, naturlig lag	Den Helige Ande
Medel:	Svärdet – tvingande lagar	Evangelium – inget tvång
Mål:	Rättfärdighet inför människor (yttre, borgerlig rättfärdighet) Förvärvat av människor	Rättfärdighet inför Gud (hjärtats eller trons rättfärdighet) Förvärvat av Kristus och skänkt av nåd
Resultat:	Gott jordiskt liv	Evigt liv och salighet

Det är lätt att se att en sammanblandning av dessa två områden blir katastrofal, inte minst för kyrkan. Förnuftets rätta område är de jordiska förhållandena. Där är det ett av Gud givet instrument för att forska, uppfinna, bygga och organisera till människors bästa. Förnuftet inser att det finns en naturlig lag: att gudsdyrkan är legitim och bör skyddas, att människor måste leva i fred och samförstånd med varandra och att man måste värna om vissa grundläggande värden och mänskliga rättigheter och skyldigheter. Den helige Ande uppenbarar däremot sådant som människorna genom sitt förnuft inte kan komma fram till, nämligen frälsningens hemlighet. Här, på trons område, blir förnuftet livsfarligt och djävulskt, när det sätter sig till doms över Guds Ord och börjar bestämma vad som är rimligt att tro eller inte.

Att skapa förnuftiga och goda ordningar, rättvisa och social välfärd för människorna är statens positiva uppgift. Men den skall också skydda medborgarna mot alla destruktiva krafter som hotar i den jordiska tillvaron. Därför har den fått makt att med lagar och straffsanktioner sätta stopp för det onda. Den har svärdet.

Men den kristna kyrkan har inte fått det världsliga svärdet.

Hon har fått *"Andens svärd som är Guds ord"* (Ef. 6:17), och består av människor som frivilligt och utan yttre tvång har låtit sig övertygas om dess sanning och därför följer det. Kyrkans skatt, det heliga evangeliet, kan aldrig påtvingas, utan endast tas emot som ett fritt erbjudande till syndare om Guds nåd i Kristus. Men det har för det mesta blivit så, att när kyrkan fått världslig makt, så har hon förfallit till att med otillbörliga medel upprätthålla och utbreda kristendomen. Svenska kyrkans historia rymmer en hel del av detta. Det kan inte förnekas, att reformationen genomdrevs i vårt land inte bara med andliga medel, dvs. genom Ordets predikan, utan också med god hjälp av Gustav Vasa, som varken skydde våld eller list. Nattvardstväng, katekestväng, konventikelplakat m.m. med den världsliga maktens hjälp är inte glömt och utgör än i dag en belastning för kyrkan. Det straffar sig alltid att tvinga människor till hyckleri, vare sig det sker under grövre eller finare former.

Allra värst är det när statens och kyrkans rättfärdighetskrav blandas samman. Gud har visserligen en enda lag under vilken alla människor står: de tio buden. Men kraven på deras uppfyllelse är inte lika stränga inom Guds världsliga regemente som inom det andliga. Staten syftar bara till yttre ordning och hederlighet bland medborgarna. Den straffar t.ex. inte blotta lusten att stjäla och mörda. Den straffar bankrånare och mördare. Kristus däremot utlägger Guds lag andligt, dvs. han låter, som t.ex. i Bergspredikan, den tränga igenom det yttre skalet och drabba hjärtat. I kyrkan är lagens krav *"sanning i hjärtegrunden"* (Ps. 51:8). Därigenom blir syndens makt och djup smärtsamt uppenbar – likaså hur hopplöst omöjligt det är för oss att själva uppnå rättfärdighet inför Gud. I samhället kan man anstränga sig och undgå att hamna i något straffregister. Men den jordiska rättfärdigheten, som är så betydelsefull i samhället, räcker inte för himmelen. Där duger endast den fullkomliga rättfärdighet som Kristus med sitt lidande och sin lydnad har vunnit åt oss. Den erbjuds i evangeliets olika former och tas emot genom tron. Och detta är kyrkans egentliga uppgift: att genom Ordet och sakramenten lyfta av syndens börda och skänka rättfärdigheten i Kristus med

allt vad det innebär av frigörelse från samvetskval, skuld, och rädsla för dom till ett nytt liv i trons glädje och lydnad inför Guds ansikte.

Men när kyrkorna nu börjar engagera sig politiskt och präster börjar synas på bolagsstämmor och vid förhandlingsbord och med förment profetiskt patos yrar om rättvisare samhällsstrukturer, förordar handelssanktioner, uttalar sitt stöd för revolutionära befrielseörelser, yttrar sig som experter i försvarsfrågor m.m., så sviker de grovt sin av Gud givna uppgift.

Evangeliet blir härigenom något annat. Det blir inte syndernas förlåtelse och Kristi rättfärdighet. Det blir jordisk rättfärdighet. Kyrkan blir ett lagens rike med inomvärldsliga mål. Men Kristus efterlämnade inte något politiskt program, vilket är lätt att konstatera vid en enkel genomläsning evangelierna. Han gjorde aldrig minsta ansats till någon politisk revolution och förändrade inga samhällsstrukturer. Allt sådant avvisade han med ordet: *”Mitt rike är icke av denna världen.”*

Frestelsen och faran att blanda ihop de bägge rikena finns naturligtvis vare sig man formellt har statskyrka eller inte. Många behöver i dag begrunda Augsburgska bekännelsens ord i artikel 28:

Evangelium skyddar själarna mot ogudaktiga åsikter, mot djävulen och den eviga döden. Den andliga och den världsliga makten bör fördenskull icke sammanblandas. Den andliga makten har befallning att predika evangelium och förvalta sakramenten. Den skall icke ge sig in på främmande uppgifter, icke förfoga över kungakronor, icke upphäva överhetens lagar, icke frita från lagstadgad lydnad, icke lägga hinder i vägen för domar, som rör världsliga ordningar eller avtal, icke föreskriva överheten regler angående samhällsskicket. (SKB s. 83)

[^]

Medborgare i två riken

Man missförstår läran om de två regementena, om man mot bakgrund av vad vi har sagt skulle dra den slutsatsen, att en luthersk kristen inte behöver vara politiskt och

socialt aktiv. Det är tvärtom så, att det bibliska evangeliet, som utestänger alla våra gärningar som grundval för gemenskap med Gud, i stället öppnar slussarna på vid gavel för gärningarnas rätta mottagare: vår nästa.

En kristen är medborgare i två riken: i Guds rike av nåd för Kristi skull, men samtidigt i ett jordiskt rike, där Gud befallt honom att verka för människornas bästa. Evangeliet i kyrkan frigör honom ständigt till goda gärningar. Därför är han också politiskt och socialt verksam efter bästa förmåga. Men han är det på samma yttre villkor som alla andra inom de lagliga ramar som samhället ger. Han bör här frimodigt verka tillsammans med alla förnuftiga och moraliska krafter bland icke-kristna. Våra bekännelseskriterier drar sig inte för att berömma hedniska filosofers kloka tankar och kan t.ex. säga: ”Aristoteles har skrivit så kunnigt om det i yttre mening ärbara livet, att man inte kan begära något bättre” (SKB s. 105). Så skall en kristen vara engagerad i kampen mot allt ont och orättfärdigt på jorden. Han vet att djävulen vill fördärva också stat och samhälle.

Men – och det är viktigt – han uppträder här aldrig i någon kyrkas namn. Ty den kristna kyrkan är och får inte vara en politisk rörelse. Vi får inte i vårt samhällsengagemang under Guds världsliga regemente inbilla oss att vi bygger Guds rike – det är en svår villfarelse, som många tyvärr har förfallit till. Vi verkar där endast för att människor skall få det jordiska goda som Gud i sin försyn vill ge alla människor oberoende av tro.

Naturligtvis skall kyrkan inte stillatigande se på när samhället upplöses genom usla regeringar som låter all anständighet och moral trampas under fötterna. Hon har både rätt och plikt att protestera, när överheten missbrukar sin ställning och kränker den naturliga lagen. Hon skall förkunna statens gudagivna uppgift att vara samhällsetikens och moralens väktare. Men hon störtar inga regeringar med politiska aktioner eller stöd till revolutionärt våld. Kyrkan skall predika och bedja – och alltid vara beredd att lida. Jfr 1 Petr. 2:18 ff.

Kyrkan måste också i sin undervisning ta upp konfliktsituationer, som kristna genom orättfärdiga lagar kan hamna i och ge råd och vägledning. Men detta är inte politik i egentlig mening, utan djupt kyrkliga angelägenheter. Det är själavård bland kyrkans egna medlemmar, så att de vid behov också får kraft och mod att enligt Apg. 5:29 "*lyda Gud mer än människor*", dvs. vägra att delta i sådant som uppenbart strider mot Guds bud.

Det finns således en kristen lära om kyrka och stat. Varhelst statskyrka eller kyrkostat existerar är de inte uttryck för Guds ordning, utan för mänsklig och obiblisk sammanblandning. En kristen ger "*kejsaren vad kejsaren tillhör, och Gud vad Gud tillhör*" (Matt. 22:21). Men både i lagens och nådens rike tillhör och tjänar han Gud allena.

S.B.

[\[^\]](#)